

K A P L J E
K A P L J E
K A P L J E
K A P L J E
K A P L J E
K A P L J E
K A P L J E
K A P L J E
K A P L J E
K A P L J E

jih ne vklepa lastnost pripadnosti. Ker pa so globine resnic neizmerljive, se čisto lahko pripeti, da čez toliko in toliko časa tudi vi postanete orodje brez pripadnosti. Koliko takih primerov poznam.

Ta strastna vnema, ki vas danes žene naprej, je sicer iskrica mojega upanja. Toda vseeno ne boste na postajah, polnih umazanije, pomišljali. Priklonili se boste v drugorazrednem kupeju ter se odpeljali dalje. Dobro vem. Res je, če vas nočajo - kaj morete. Saj čakajo vaš vlak v Celovcu, v Münchnu, v Hamburgu, v Marseillu, v Stockholmu ... Kader. Kader.

In zdaj se moja pamet in moje čutenje neusmiljeno predajata blodnemu hlastanju vašega nujnega, do konca zmaterializiranega hotenja. Maturanti. Brez svojega dojemanja trenutkov, brez visoke zagnanosti, brez domovine. Samo členci v verigi lastne, pa tudi naše človeške likvidacije. Te temne poteze vaše končne zrelosti sicer nočem posebejati z vašo človeško slabostjo. Z občani, ki si prizadevajo k humanemu, kulturnemu, svobodnemu, vas gledam in spoštujem vašo ravno držo, isker ponos, rdeč nagelj v gumbnici, solze sreče vaših mater. Čudno mi je le zato, ker me večkrat prešinejo aktivistične parole, humanistična retorika, visoke pesmi domovinske ljubezni. Vse izpred nekaj let. Toliko ironije je v vsem tem.

SREČNO!

Jože Felc

87

S o d o b n o s t 6
M o s t 13 - 14

(Zapis, ki ni ocena)

Sodobnost berem bolj poredko. Je vse preveč nevznesirlijsva ta naša "uradno" še vedno osrednja slovenska revija. Verjetno tudi letošnje šeste številke ne bi vzel v roke, če ne bi na platnicah opazil imena Sartre. Sodobnost in Sartre! Res je sicer, da pomeni Sartre v Franciji že več ali manj preteklost in bi me torej ne smelo začuditi, da revija, ki nadaljuje slovensko kulturno tradicijo, s tradicionalno dvajsetletno zamido hiti obveščati svoje bralce o tem, kaj se dogaja po svetu - začudil pa sem se vseeno. Tako močno, da sem odpri revijo in pričel brati Lavrinov članek. Pisan je dovolj poljudnoznanstveno in bi bil kot nalašč za šolo, če ne bi v njem kar argolelo napačno postavljenih ločil.(+)Ne vem, kdo je za to bolj zaslužen: prevajalka Rapa Šuklje ali lektor. Potem se mi je revija odprla na strani, kjer France Vurnik ocenjuje Lakoto, pesniško zbirko Braca Rotarja. Vurnik

nik odkrito priznava, da Rotarjevih pesmi ni razumel (da je iz "nesmiselnih besednih zvez" uspel razbrati "bore malo"), kljub temu pa se je čutil poklicanega, da zbirko oceni. Izhodišče njegove kritike za nas Slovence ni novo: česar jaz ne razumem, je nerazumljivo! Ker pa Vurnik ni le kritik, ampak tudi pesnik in je prav v tej številki priobčil ciklus pesmi Pred zidom in onkraj, naravnost izziva, da jih prebereš in tako spoznaš, kakšna naj bi bila po njegovem prava poezija: tako zelo nenova in banalna, da mi je bilo pri branju sem in tja prav neprijetno in bi bil nad vse vesel, če bi bile tudi njegove pesmi nekoliko manj komunikativne(+)

Še bolj kot Vurnikova sentimentalno - humanistična poezija me je pretresla "moderno" pisana proza Steklena kupola Nade Gaborovič. Obravnava namreč sodoben problem: vsega sita meščanska družina ima sina, ki se mu upre prazno življenje in naredi samomor. Pa se spomni: nekje v Rovtuh je baje pred kratkim naredila samomor stara ženica, ki tudi ni mogla živeti. Dobivala je mesečno 3.000 starih dinarjev socialne podpore. In ker je takih ženic še več, so mi problemi tiste mladine - ki ima vsega preveč, zraven pa za vse morebitne nevednosti išče krivice izven sebe - tako daleč, da me v resnici ne morejo ganiti. Potem sem prebral še enega od komentarjev. Privabil me je naslov V smrt zaradi lune. Avtor članka B.Š. si zastavlja vprašanje: "Ali so se sovjetski in ameriški kozmonavti ubili le zaradi tega, ker se človek, ko vstopa v vesolje, smrtni nevarnosti ne more izogniti?" In potem odgovarja: "(Ne.) Šli so v smrt zaradi politike in systemskega tekmovanja." Svoje globokoumne trditve B.Š. z ničemer ne podkrepil. Pred usodnimi poizkusi so sovjetski in ameriški kozmonavti opravili že vrsto nevarnih poletov, a brez žrtev. Mogoče takrat še niso tekmovali? Zdi se mi, da obsodba "v moralnem pogledu pritlikavega boja za nebo" temelji na zelo poenostavljenem gledanju na stvarnost, na vsak način pa me čudi, kako more B.Š. nekaj, kar bi morebiti sicer lahko bilo vzrok nesreče, proglasiti za vzrok nesreče. Razen tega B.Š. najbrž loči več vrst smrti: tragično (smrt kozmonavtov), manj tragično (smrt v letalu) in prozaično (prometne nesreče na tleh npr.). Prozaičnih smrti je sicer neprimerno več, toda resničnega humanista prizadene predvsem tragična smrt. Pa še eno vprašanje sem si postavil ob branju tega komentarja: mar članki, ki se ne dvigajo nad nivo časnikarskega poročanja, spadajo v revijo?

Mislil, da mi nihče ne more zameriti, če sem po tem trudu polnem branju revijo "odložil". Sicer pa se bojim, da zaradi tega nisem bil kaj dosti prikrajšan, razen za kak tradicionalni slovenski osebni prepirček, ki ga, kot sem na hitro ugotovil, tudi v tej številki ne manjka. Nekaj dni kasneje me je pot zanesla v Gorico. Usedel sem se v kavarno pri Bratušu ter prebiral revije in časopise. Nemalo presenečen sem ugotovil, da izhaja v Trstu poleg Zaliva še ena slovenska revija za kulturo in družbena vprašanja, o kateri naši časopisi in centralne revije - prav tako kot o Zalivu - do zdaj še niso objavili nikake ocene: Most. Očitek zamejskih Slovencev, da jih vse preveč pozabljamo, je v tem primeru najbrž upravičen. Molčati o njihovem kulturnem prizadevanju pomeni v nekem smislu priznati krivično postavljeno mejo. Idejna izhodišča teh revij po mojem še niso zadosten razlog, da jih skušamo zamolčati, poleg tega pa ne vem, če je taka nojevska politika pri odprtih meji najbolj pametna(+)

Mnenje, ki sem si ga ustvaril o Mostu, temelji na 13-14 številki. Revija je očitno katoliško usmerjena, ni pa idej-

88888888

no vsiljiva. S svojega idejnega izhodišča skuša biti čimbolj objektivna in strpna. Tako npr. Vladimir Vremec v feljtonu Nesrečne osnove srečne družbe ne nastopa le proti črno-belemu pisanju Mihe Kreka v Katoliškem glasu, ampak proti vsem tistim sodbam, ki temeljijo le na nekaj dejstvih, pa hočejo biti totalne in dokončne. Vremec se vprašuje po vzrokih, ki pripeljejo ljudi do takih sodb, do tako osiromašenega pogleda na svet. Enega glavnih vzrokov vidi v idejni ozkosti: "Z ideološkimi zožitvami problematike se neha stvariteljska konfrontacija idej in ljudi sredi možnega, pomanjkljivega, vsakdanjega, a tudi resničnega sveta." ...

"Steje predvsem pripravljenost, da bi razumeli napore posameznikov in skupin, pregibe in spremembe, ki se dogajajo okrog nas..."

Revija večji del svojega prostora odmerja esejem in feljtonom. Med njimi je gotovo najbolj tehten uvodni esej Marjana Rožanca Nič na Slovenskem. Ker je Rožančev esej večini slovenskih bralcev nedostopen, naj ga na kratko povzamem. Na Slovenskem se uveljavlja nihilizem, ki ni le razumniška moda. Nastal je kot reakcija na preživelj, lažni humanizem. Ta ni uresničil pričakovanj, ker jih ni mogel: človek se ne more uresničiti kot Bog. Toda "slepo zaupanje v vsemoč človeškega duha in človekovega hotenja je se danes na Slovenskem domala uzakonjena konvencija... Bolj kot postaja najpreprostejšim ljudem jasno, da ljudje ne preoblikujemo sveta po svojih željah, ampak le nenehno popravljamo tisto, kar svet dela iz nas - manj se mora ta otipljiva jasnost uveljaviti kot resnica." Toda tudi nihilizem, ki je nastal kot reakcija na uradno konvencijo, je samovoljen in zlagan. Humanizem "z vsemi razpoložljivimi sredstvi absolutizira človeka in njegovo svobodo in pri tem pozablja na samobitnost sveta", nihilizem pa "absolutizira samobitnost sveta in pozablja na človeka in njegovo svobodo." Obe ti polresnici živita na Slovenskem druga ob drugi samozadovoljni in ne peljeta nikamor, "še najmanj pa navzgor". Poti, ki bi kam peljala, pa tudi Rožanc ne nakaže, razen če naj zadnji odstavek, v katerem govori o samovoljnem izpraznjenju neba, razumemo tako, da ga bo treba spet napolniti z Bogom.

Neživljenjski humanizem napada tudi Tone Ulapec v članku Humanistično nasilje. Norčuje se iz strahu pred tehnično civilizacijo, ki ga je izrazil Josip Vidmar v svojem Dnevniku (3-2-1967). Vidmar se boji "uniformiranja in niveliziranja, ki jo pripravljata vsemu duhovnemu povodenj tehnične civilizacije in njena posebna miselnost." Tako rousseaujevsko gledanje je dalo Ulapcu možnost, da si je s pikro ironijo privoščil Vidmarja in njegovo antropocentrično zagledanost v Človeka z veliko začetenico, ki da je nespremenljiv in prav tak, kot si ga predstavlja Vidmar.

Od Rožančevih prispevkov je aktualen (čeprav po svoje problematičen) še feljton Zdravica, ki napada slovensko "mitološko" kulturo, slonečo na tradiciji, ne pa na stvarnosti. Za osnovo svojemu razmišljanju je Rožanc vzel citat iz Mejakovega uvodnega članka v letošnji prvi številki Sodobnosti. Mejak govori o "obupnih razmerah, v katere je potisnjena slovenska kultura", o "rastoči nekulturnosti",

o "poju (kulturnih delavcev) zoper provincializacijo slovenske kulture, ki dobiva vse bolj grozeče oblike" itd. Rožanca kriza, v katero je zašla slovenska kultura, ne vznemirja. S kulturo, ki je "neomadeževano zamaknjena v absolutne vrednote zaostala za slovenskim človekom" in njegovimi potrebami, ne ve, kaj početi. Zato nazdravlja "razkroju kulture, ki je doslej kulturo dušila" in izraža upanje, "da si bo v tem stvarnejšem položaju slednjič tudi kultura priborila svoje stvarno mesto."

Marsičemu v Rožančevem pisanju bi se dalo oporekati. Rožanc se npr. veseli kraha, ki ga doživlja mitološka kultura na Slovenskem, pri čemer pomanjnanje posluha za kakršnokoli kulturo jemlje kot odpor zoper preživelo kulturo. Tako se mu "banalnost" sveta "dejansko kaže le v tem, da mladi ljudje pač niso več naklonjeni moraliziranju, ki se je nekdanj vtihotapljal v kulturo s takimi ali drugačnimi političnimi cilji, (...) da spremljajo kulturo brez odrešeniškega ognja, ki je največkrat le slepota subjektivistične zaverovanosti vase." Rožanc pa ne pove, kdo so ti mladi ljudje, ki sprejemajo kulturo brez odrešeniškega ognja in koliko jih je! Tudi o tem, ali človek sploh lahko sprejema kulturo brez subjektivistične zaverovanosti vase, bi se dalo razpravljati. In ko govori o "zbanaliziranosti" slovenskega sveta, v katerem bo živel "samo še tisto, kar bodo ljudje zares potrebovali in kar bodo pripravljani vzdrževati", spet ne pove, na katere ljudi misli. Na tiste, ki jim mitološka literatura nikdar ni bila pri srcu in rajši preuirajo stripe, kriminalke, sentimentalne romane in podobno literaturo? Saj je takih bralcev na Slovenskem največ.

Zdi se mi, da tudi Rožancu ne bi škodovalo, če bi še enkrat prebral Vremčev članek Nesrečne osnove srečne družbe. Vtis imam namreč, da tudi Rožanc skuša "na podlagi nekaterih pojavov in dejstev dokončno okarakterizirati določeno stvarnost kar v celoti", ali točneje: stvarnost skuša spraviti v kalupe, ki mu z idejnega vidika odgovarjajo. To velja delno tudi za esej Nič na Slovenskem, v katerem pravi, da so slovenski ljudje, ko so šli v boj, imeli pred seboj ne "samo zidealiziran privid socialne enakosti in duhovne svobode", ampak (kot končni rezultat) "človeka, ki bo poslej nadomeščal Boga samega." Kar bi mogoče lahko veljalo za nekaj humanističnih intelektualcev, trdi Rožanc za slovenski narod. Tako je razočaranje zaradi neizpoljenih (nerealnih) pričakovanj lahko prikazal kot poraz humanizma. Pri tem Rožanc ni definiral, kaj mu pomeni humanizem. Mogoče "Marksizem je humanizem" v obratni smeri? Humanizmu (pravemu) verjetno le še ni tako odklenkalo, kot se zdi Rožancu, ki na osnovi "nedvosmiselnih zgodovinskih skušenj" dela dokončne sklepe. Res je, da se "človek ne more uresničiti kot Bog", lahko pa k temu teži. In najbrž tudi Rožanc ne bo uspel izgnati iz ljudi "napuha" in tiste "zagledanosti vase", ki je navsezadnje eno glavnih gibal naprej.

Ocenjevalec 13-14 številke Mostu gotovo ne bi mogel mimo zanimivega (a še nedokončanega) esejja Aleša Lokarja Dialog in Slovenci kakor tudi ne mimo pesmi Daneta Zajca, Braca Rotarja in Alojza Rebulca,

toda ta zapis nima namena biti ocena, ampak le nežna informacija o dveh slovenskih revijah: o Sodobnosti, čigar urednik poziva na boj zoper "provincializacijo slovenske kulture", pa izdaja revijo, ki bi bila že težko bolj provincialna, in o Mostu, v katerem je zapisano marsikaj, s čimer se (ne samo iz političnih razlogov) ne bi mogel strinjati, ki pa je živa revija. Doma na Slovenskem revijo, ki bi s svojo vznemirljivostjo in kvaliteto upravičevala svoj obstoj, žal že dalj časa pogrešamo.

- on

(*) Nekaj primerov:

Tema Sobe (La chambre) pa je, nasprotno napredujoča blaznost mladega moškega, ki ga straži njegova žena.

... zato želi, da bi lahko pregovoril Frantza, naj prevzame veliki gospodarski koncern, namesto "šibkega" mlajšega brata Wernerja, ki...

To je cona, v kateri je odtujeni individuum tako do kraja odrezan od življenja, da je videti vsako prizadevanje vzpostaviti kakršno koli zvezo z njim, navno, smešno in celo nepošteno.

Ali so eksistencialistični iskalci, kot so Jaspers, Gabriel Marcel in Berdjajev ob tolikšnem razkroju, kot ga doživljamo danes, lahko človeštvu v resnično pomoč, je težko reči.

91

Značilno pa je, da Sartre četrtega romana serije, Zadnja nada (La dernière chance) kljub temu da je poteklo dokaj časa, doslej še ni napisal.

Nisem pikolovec, toda napáčno postavljana ločila me motijo pri branju. Tudi SP pravi: "Potrebna so (ločila) za lažje in zanesljivo razumevanje pisa nega jezika, zato so določena s pravopisnimi pravili." (SP 1962, str. 81) In ta pravila veljajo najbrž tudi za Sodobnost, čeprav je morda v ostalih pogledih privilegirana slovenska revija.

(*) Začetek njegove pesmi Zgubljenost je prav pretresljiv:

Zgubljenost je bolezen,
ki je ne ozdraviš;

kajti zgubljen si,
če ti ni več za kozarec pelinkovca,
ko greš mimo hrama,
če se na daleč izogneš prijatelju,
ker nočeš slišati odkritih besed,

(.....)

če te ne mika več pogled na Triglav
in ne možnosti domišljije,
ki bi se sprostile na njegovih pečinah...
(itd.)

(*) Pač pa je D.K. napisal oceno revije Literarne vaje, ki jo izdajajo tržaski in goriški slovenski dijaki! (Delo, 30/4-1967). Kriteriji?!